

POKUSY O DOSIAHNUTIE HOSPODÁRSKEJ NEZÁVISLOSTI UHORSKA V 19. STOROČÍ

Csaba LENTNER – Zsolt HORBULÁK*

University of Public Service
Faculty of Governmental and International Studies
Széll Kálmán Public Finance Lab
P.O. Box 60
H-1441 Budapest
Maďarsko
Lentner.Csaba@uni-nke.hu
ORCID: 0000-0003-2241-782X
WoS Researcher ID: J-2382-2016

*Ekonomická univerzita v Bratislave
Nárohhospodárska fakulta
Dolnozemska ceta 1
852 35 Bratislava
Slovenská republika
zsolt.horbulak@euba.sk
ORCID: 0000-0002-9862-0827

LENTNER, Csaba – HORBULÁK, Zsolt. Attempts to Achieve the Economic Independence of Hungary in the 19th century. In *Studia Historica Nitriensia*, 2023, vol. 27, no. 1, pp. 243-256, ISSN 1338-7219, DOI: 10.17846/SHN.2023.27.1.243-256.

The political and economic situation of Hungary was significantly burdened by the fact that the country had to face the onslaught of the Ottoman Empire for two centuries, which occupied one third territory of the kingdom. Although the country was able to maintain some independence, the important governing bodies of the state administration were located outside the country. After the end of the war period, Hungary, unable to take advantage of the 1848 revolutions, was still not strong enough to attain political and economic independence. The quasi-autonomous state formed only in 1867 as part of the Austro-Hungarian Compromise. The article describes the process of gaining economic independence of Hungary in the sphere of public finances and its significance for the development of the country.

Kľúčové slová: Uhorsko; rakúsko-uhorské vyrovnanie; verejné financie;

Keywords: Hungary; Austro-Hungarian Compromise; Public Finance;

¹ Článok vznikol s podporou projektu VEGA č. 1/0239/19 Implikácie behaviorálnej ekonómie pre zefektívnenie fungovania súčasných ekonomík.

Úvod

Po roku 1526 Uhorsko postupne stratilo nielen politickú, ale aj hospodársku samostatnosť. Po bitke pri Moháči zvolila domáca šľachta kráľa z vlastných radov, a to Jána Zápoľského. Niektorí veľmoži sa rozhodli na uhorský trón dosadiť cudzieho panovníka z dynastie Habsburgovcov. Pod osmanskou hrozbou vypukla občianska vojna, v ktorej postupne získal prevahu Ferdinand Habsburský. Ferdinand ako rakúsky arcivojvoda, zároveň český i uhorský kráľ, sa rozhodol pannať z Viedne. Svoje sídlo v Uhorsku nemohol obsadiť aj preto, lebo osmanskí Turci okupovali centrálné oblasti krajiny vrátane kráľovských miest, ako Budín a Vyšehrad.

Ferdinand postupne preniesol, resp. zakladal viaceré významné uhorské inštitúcie na území Rakúska. Uhorská kancelária od roku 1529 vykonávala svoju činnosť vo Viedni. Uhorská komora od roku 1531 sídlila v Bratislave, ale bola podriadená rakúskej Dvorskej komore vo Viedni. Správa banských komôr a mincovne stredoslovenských banských miest prešla do rúk Dolnorakúskej komory. Spišská komora, založená v roku 1567, zostala samostatnou inštitúciou. Finančnú správu krajiny aj po oslobodení krajiny spod osmanskej nadvlády na základe reformy z roku 1720 spravovala viedenská Dvorská komora. „*Viedenský dvor odvtedy voľne disponoval finančnými príjmami z Uhorska,...*“²

V priebehu 17. a 18. storočia sa organizácia uhorskej štátnej správy zásadne nemenila. V priebehu prvej polovice 19. storočia v rámci národnoemancipačných hnutí ožila myšlienka zakladania vlastných politických, kultúrnych a ekonomických inštitúcií. Na krátky čas to vyzeralo, že toto úsilie bude úspešne završené v revolučných rokoch 1848 – 1849, ale aktuálna európska veľmocenská politika nebola priaznivo naklonená politickým zmenám na kontinente.

Nasledujúci pokus o získanie hospodárskej samostatnosti prebiehal v 60. rokoch 19. storočia. V tomto období už medzinárodná a vnútropolitická situácia donútila viedenský dvor robiť ústupky. V priebehu rokovaní zameraných na dosiahnutie vyrovnania s rakúskymi krajinami Uhorsko postupne získalo späť niektoré významné prvky samostatnosti vrátane ekonomickej.

Článok sa zaoberá procesom získania čiastočnej ekonomickej nezávislosti Uhorska v priebehu druhej štvrtiny 19. storočia. Výskumná metóda sa zakladá na analýze súdobých smerov ekonomickeho myslenia, zákonov a verejných financií. Pri písaní článku sme aplikovali aj behaviorálny prístup, sledujúci vplyv správania subjektov na zmenu verejných financií (oblasť výberu daní) alebo skreslenie politickej klímy.

Počiatky ekonomickeho myslenia v Uhorsku

Na začiatku 19. storočia poľnohospodárstvo prežívalo rozmach, čo spôsobila konjunktúra vyvolaná napoleonskými vojnami. Ceny obilia sa približne späť násobili. Najväčšími kupcami boli armády. Uhorsko, ktorého hospodárstvo sa zásadne zakladalo na poľnohospodárskej výrobe, z tejto situácie jednoznačne profitovalo. Získaný kapitál podnietil investíciu do poľnohospodárstva. Vzhľadom na to,

² CAMBEL, Samuel (ed.). Dejiny Slovenska II. Bratislava, 1987, s. 326.

že produkciu zabezpečovali majitelia latifundií, tieto zisky prioritne realizovala šľachta. Prvky veľkovýroby úspešne uplatňovali na najväčších panstvách, ako napríklad Esterházyovci v Bernolákove. Mestečko bolo aj centrom chovu oviec, ďalej možno spomenúť aj kráľovské majetky v Holíči a Šaštíne alebo panstvá Hunyadiovcov v Mojmírovciach a Šali. Viedenská hospodárska politika v tomto období už prihliadala na rozvoj Uhorska. Význam technického rozvoja si uvedomila aj Miestodržiteľská rada, ktorá v rokoch 1801 – 1803 propagovala používanie mláťačiek. Ich prvými majiteľmi boli kláštorne panstvá premonštrátov v Jasove a Lelesi, jedna z prvých sejačiek bola v prevádzke v roku 1815 u Illésháziovcov na Považí, potom u Károlyiovcov v Palárikove a Andrásyovcov v Michalovciach.³ Veľmoži dosiahnutý zisk preinvestovali ďalej. Na ich panstvách sa čoraz viac využívala námezdná práca. Z vidieka postupne prúdila pracovná sila do miest, a preto – aj keď nerovnomerne a veľmi pomaly, – zlepšila sa aj životná úroveň dedičanov. Na prelome 18. a 19. storočia už boli viacerí zámožní latifundisti, ktorí uplatňovali pokrokové „racionálne“ hospodárenie, t. j. „*die rationnelle Landwirtschaft*“.⁴ Veľkovýrobcovia významnú časť produkcie vyvážali, čo ešte viac podporovalo hospodársky rozmach. Pravda, hlavným zahraničným trhom uhorských tovarov boli rakúske krajiny. V drvivej miere išlo o poľnohospodárske produkty – suroviny. Výrazná zaostalosť Uhorska naďalej pretrvávala, v západnej Európe sa efektívnosť výroby zrýchlila ešte viac. Výrazná väčšina šľachty svoje príjmy „prejedávala“ a do zlepšenia výroby, vrátane zlepšenia sociálnej situácie svojich poddaných, neinvestovala nič.

Správcami latifundií už neraz boli vzdelaní manažéri v modernom zmysle slova. V roku 1797 v Keszthelyi založili poľnohospodársku akadémiu Georgikon, ktorá sa okrem odbornej výučby odborníkov venovala aj vzdelávaniu ľudí z radov roľníctva. Inštitúcia bola v prevádzke do roku 1851. Taktiež začala vychádzať aj širokospektrálna odborná tlač. Išlo o obdobie, keď sa viacerí osvietení národohospodári začali angažovať nielen v teoretickej, ale aj v praktickej rovine. Spomeňme aspoň Ferencu Petheho (1762 – 1832), redaktora prvých uhorských ekonomických novín, Jánoša Nagyváthyho (1755 – 1819), autora viacerých diel o poľnohospodárstve, Samuela Tešedíka (1742 – 1820), zakladateľa odborného školstva a pôdoznanectva v Uhorsku, alebo Gregora Františka Berzeviciho (1763 – 1822), autora viacerých významných kníh o uhorskom poľnohospodárstve.

Myšlienkové prúdy v reformnom období

Prvé reformné obdobie, ktoré zachvátilo celú krajinu, je tradične datované na rok 1825, keď bol opäť zvolaný Uhorský snem, prvý raz od rokov 1790 – 1791. Na zasadnutí trvajúcim tri roky sa otvorene začalo hovoriť o vnútorných problémoch krajiny, okrem iného aj o jej hospodárskej zaostalosti. V dôsledku oneskoreného rozvoja krajiny v 20. rokoch 19. storočia sa myšlienky, ktoré chceli zlepšiť hospodárstvo a verejné pomery v Uhorsku, začali rýchlo rozširovať.

³ KOHÚTOVÁ, Mária – VOZÁR, Jozef (eds.). Hospodárske dejiny Slovenska 1526 – 1848. Bratislava, 2006, s. 104-106.

⁴ HONVÁRI, János (ed.). Magyarország gazdaságtörténete. Budapest, 2003, s. 196.

Spomedzi vtedajších intelektuálov mal najjasnejšie predstavy István Széchenyi (1791 – 1860). Jeho myšlienky mali rozhodujúci vplyv na riešenie celkovej situácie v krajine.⁵ I. Széchenyi bol šľachtic a zároveň intelektuál. Vďaka svojmu záujmu a znalostiam, ktoré nadobudol počas svojich západoeurópskych ciest, spoznal súdobé myšlienky a teórie hospodárskeho rozvoja. Ovplyvnilo ho najmä učenie predstaviteľov anglickej klasickej ekonómie, v prvom rade Adama Smitha, ktorý hlásal dôležitosť slobodného rozvoja hospodárstva bez akýchkoľvek regulácií na koncepcii *neviditeľnej ruky trhu*.⁶ Széchenyi sám bol propagátorom týchto myšlienok, napísal viacero kníh, jeho najvýznamnejšie dielo má názov *Hitel* (Úver). Osobne sa angažoval na zakladaní mnohých celonárodných inštitúcií. Čo sa týka poľnohospodárstva, najvýznamnejšieho sektora vtedajšieho Uhorska, situáciu vnímal optimisticky: „V Uhorsku je taká rozloha a množstvo úrodnej pôdy, že aj keby jej časť ležala bez úžitku, aj iný národ by zbohatol...“⁷ Na druhej strane, za jednu z hlavných príčin morálnej skazenosti a duchovného úpadku krajiny považoval nedostatok úverov, čo „je príčinou toho, že nikto nemôže zveľaďovať svoju pôdu do takej miery, ako by to bolo možné podľa prírody.“⁸ Úverovanie ako katalyzátor ekonomiky a vybudovanie jeho inštitucionálneho pozadia – zakladanie bánk – však bolo obmedzené z rôznych dôvodov. Pre archaický zákon primogenitúry, zákaz predaja vlastníctva pozemku šľachty, bol pozemkový trh málo rozvinutý. Keďže bola akumulácia kapitálu na nízkej úrovni, aj vnútorný dopyt bol nízky.

I. Széchenyi hodnotil situáciu správne. V tomto období sa hodnota poľnohospodárskej pôdy pohybovala na úrovni jej 10- až 20-ročnej výnosnosti, teda návratnosť zainvestovaného kapitálu bola tiež na úrovni 10 až 20 %. Nízka hodnota obežného majetku v poľnohospodárstve výrazne zaťažila rozvoj celého hospodárstva krajiny. Stratu hodnoty majetku v sektore umocnil fakt, že majitelia veľkých pozemkov svoje príjmy míňali na okázalú životosprávu. Ďalšou negatívnou osobitosťou bola neprehľadnosť vlastníckych vzťahov. Na druhej strane, dôležitosť poľnohospodárstva zvyšovalo to, že pôda bola naďalej považovaná za najlepšiu investíciu a jej vlastníctvo zaručilo i spoločenský vzostup.⁹ Keďže Széchenyi rozvoj úverovania považoval za prostriedok zvyšovania ekonomiky, nedostatok kapitálu v krajine navrhoval riešiť založením uhorskej centrálnej banky.

Széchenyi hlásal aj potrebu rozšírenia verejného zdanenia. Videl, že „buržoázny spôsob výroby si vyžaduje rozvinutú infraštruktúru, moderné cesty, kanály, regulované rieky. Széchenyi zdôrazňoval, že nie je možné preniesť ľarchu hospodárskeho rozvoja krajiny len na poddaných, svoj podiel musí znášať aj šľachta“.¹⁰ Széchenyi vychádzal z osobného príkladu, sám daroval významné čiastky pri zakladaní vedeckých a hospodárskych inštitúcií.

⁵ GERGELY, András. Széchenyi István (1791 – 1860). Pozsony, 2006.

⁶ LISÝ, Ján et al. Dejiny ekonomických teórií. Bratislava, 2018, s. 30-36.

⁷ SZÉCHENYI, István. *Hitel – Világ – Stádium*. Budapest, 2013, s. 16.

⁸ SZÉCHENYI, *Hitel*, s. 79.

⁹ HONVÁRI, Magyarország gazdaságtörténete, s. 198.

¹⁰ MÁTYÁS, Antal. Széchenyi fejtegetései Magyarország gazdasági felemelkedésének feltételeiről és akadályairól. In *Közgazdasági Szemle*, 1991, roč. 38, č. 9, s. 825-837.

Odišný myšlienkový prúd predstavovali názory Lajosa Kossutha (1802 – 1894), ktorý sa taktiež angažoval v hospodárskom povznesení krajiny. L. Kossuth bol najviac ovplyvnený nemeckou historickou školou,¹¹ presnejšie povedané, jeho zakladateľom Fridrichom Listom.¹² Východiskovým bodom tohto ekonomického prúdu bolo, že klasická alebo anglická ekonómia vyhovuje len Anglicku, iným, menej rozvinutým ekonomikám trhovú konkurenciu môže skôr škodiť. F. List presadzoval *teóriu nezrelého priemyslu*, kde štát musí domáce hospodárstvo podporovať tak, že ho chráni pred zahraničnou konkurenciou. List v rámci Nemeckého spolku presadzoval založenie colnej únie – *Zollverein*, ktorú napokon v roku 1834 aj vytvorili. Colná politika Rakúska voči Uhorsku predstavovala významný problém aj v Uhorsku, preto boli názory F. Lista vítaným riešením. Kossuth zdieľal podobný názor: „... nemeckej colnej únie, ku ktorej, ako sami priznávajú, sa pripojiť znamenalo splynúť s Nemcami do jedného národa.“¹³ Sám bol v tomto smere aktívny a v roku 1845 založil *Védegylet* – Ochranný spolok,¹⁴ prostredníctvom ktorého presadzoval uprednostňovanie nákupu domácich tovarov.

Na poslednom zasadnutí uhorského snemu, ktoré sa konalo v rokoch 1847 – 1848, vedúci predstavitelia uhorskej politiky koncepciu postupného hospodárskeho rozvoja nahradili koncepciou získania politickej nezávislosti revolučnou cestou, ktorej protagonistom bol L. Kossuth. Na začiatku roka 1848 I. Széchenyi zmenu vítal. „Evolučný“ vývoj na jar 1848 prerástol do „revolučného“. V priebehu februára a marca snem prerokoval zákony, ktoré boli vyvrcholením reformného úsilia v Uhorsku. Mierový rozvoj na jeseň pre zásadný odmietaťvý postoj Viedne vyústil do ozbrojeného konfliktu medzi Uhorskom a habsburským dvorom.

Názory Slovákov na povznesenie krajiny

Samostatné slovenské ekonomické myslenie sa začalo formovať od druhého a tretieho desaťročia 19. storočia. Pri jeho zrode stáli okrem iných Ľudovít Štúr (1815 – 1856), Peter Kellner-Hostinský (1823 – 1853), Samuel Jurkovič (1796 – 1873) a Daniel Gabriel Lichard (1812 – 1882). „*Ľudovít Štúr [...] sa síce ekonomickými otázkami teoreticky nezaoberal, ale ako vodca národného hnutia sa často a podrobne vyslovoval k hospodársko-politickým problémom svojej doby. [...] Podľa Štúra rozvinutý priemysel môže zabezpečiť slušné živobytie masám bezzemkov, želiarov i zbedačených malých roľníkov. [...] Štúr nesúhlasil so Smithovým učením o výhodách voľného obchodu. Uvedomoval si, že slabý uhorský priemysel by nevydržal konkurenciu silného rakúskeho priemyslu.*“¹⁵

Ako vidíme, myšlienky F. Lista ovplyvnili aj slovenskú inteligenciu. Nemecká orientácia v tomto období bola rozhodujúca a týkala sa všetkých stránok života. Slováci študovali taktiež v zahraničí, najmä v Nemecku, konkrétne v Halle, Jene a Lipsku. „*Štúrovcom bol v štyridsiatych rokoch už zrejmý význam ekonomiky*

¹¹ HOLEC, Roman. Štát s dvoma tvármi. Bratislava, 2014, s. 14-15.

¹² LISÝ, Dejiny ekonomických teórií, s. 257-261.

¹³ Vámszövetségi kilátások. Pesti Hírlap, 1842. In KORODA, Miklós. Kossuth breviárium. Budapest, s. 151.

¹⁴ Magyar Nagylexikon, zv. 18. Budapest, 2014, s. 293

¹⁵ LISÝ, Ján et al. Dejiny ekonomických teórií. Bratislava, 2003, s. 340-341.

ako jedného z predpokladov moderného národného rozvoja. Ľudovít Štúr zaujímal stanoviská a mal ujasnené postoje ku všetkým zásadným otázkam hospodárskeho vývoja, ba presadzoval vlastný hospodársky program.“¹⁶ Štúr sa okrem iného vyslovil za industrializáciu krajiny, zrušenie poddanstva a zavedenie všeobecného zdanenia. Svoje myšlienky propagoval na stránkach *Slovenských národných novín*. Čo sa týka Ochranného spolku, štúrovci mali rozpačitý postoj, považovali ho za prejav maďarského šovinizmu.

Pokus o vydobytie hospodárskej nezávislosti v rokoch 1848 – 1849

Počas zasadnutia Uhorského snemu, kde sa rokovalo aj o hospodárskych otázkach, vo viacerých západoeurópskych mestách vypukla revolúcia. K týmto udalostiam sa obyvatelia Pešti a Budína pripojili dňa 15. marca 1848. Na Ľudovom zhromaždení zverejnili už pripravených tzv. 12 bodov. Požiadavky ekonomického charakteru boli nasledovné: bod 6 – všeobecné zdanenie, bod 7 – zrušenie urbárskych pomerov a bod 9 – založenie národnej banky. Snem 18. marca zrušil cirkevný desiatok, prijal zásadu všeobecného zdanenia a odvádzanie urbárskych služieb. Snem v nasledujúcich týždňoch ďalej rokoval a predstrel svoje požiadavky panovníkovi. Medzitým 11. apríla kráľ podpísal zrušenie poddanstva.

Jednou z najvýznamnejších udalostí bolo skoncipovanie a prijatie tzv. *marcových zákonov*. Panovník ich podpísal dňa 11. apríla 1848. Z 31 paragrafov mali ekonomický charakter tieto: par. VIII sa týkal všeobecného zdaňovania, par. IX sa venoval zrušeniu urbáriálnych povinností, par. XI riešil nezrovnalosti pri využívaní spoločnej pôdy a zrušil cirkevný desiatok a par. XV zrušil avicitu – neodscudziteľnosť šľachtickej pôdy. Par. VIII zrušil aj oslobodenie šľachty od platenia dane kodifikovanej v Zlatej bule z roku 1222. Ustanovil, že „*všetci obyvatelia Uhorska a všetkých pripojených častí znášajú všetky verejné bremená rovnako a pomerne bez rozdielu*“.¹⁷ Paragraf nielen zrušil významnú šľachtickú výsadu, čo výrazne prispelo k zmierneniu spoločenských rozdielov, ale zvýšil aj štátne príjmy a zároveň znížil sociálne nerovnosti. Vyrubenie dane založenej na všeobecnej daňovej povinnosti bolo naplánované na november 1848. Par. XV mal podobný zámer, zrušil ďalšie šľachtické privilégium – avicitu. Inštitúcia bola zavedená v roku 1351 a znamenala zákaz prevodu vlastníctva šľachtickej pôdy, teda zaťažovalo sa tak jej využívanie ako zábezpeky pri úvere. Prijatím týchto zákonov bolo reformné obdobie v Uhorsku zavŕšené.

Prechod od ústavného riešenia štátoprávnych vzťahov medzi Rakúskom, resp. habsburskou dynastiou, a Uhorskom, k vojenskému riešeniu prebiehal na jeseň roku 1848. Tento fakt výrazne zaťažil uplatňovanie zákonov o odstránení feudálneho systému – zavedenie všeobecného zdaňovania, odškodnenie vlastníkov pôdy, zriadenie úverových inštitúcií atď. Vplyv týchto opatrení na verejné financie zatiaľ nebol pozitívny, lebo daňové príjmy boli podstatne menšie, ako sa predpokladalo.

¹⁶ HOLEC, Štát s dvoma tvármi, s. 36.

¹⁷ 1848: VIII. tc. a közös teherviselésről. Dostupné na internete: <<https://net.jogtar.hu/index.php?a=3&param=5276>>.

Právo snemu určovať ročný štátny rozpočet bolo v Uhorsku prvýkrát vyhlásené v zákone III. z roku 1848 o zriadení prvého nezávislého zodpovedného ministerstva: „*Par. 37 Ministerstvo výkaz príjmov a potrieb krajiny a vyúčtovanie príjmov predkladá dolnej tabuli na preskúmanie a schválenie snemu, ktoré spravovalo za uplynulé obdobie, každoročne.*“¹⁸ Post ministra financií získal L. Kossuth, „... ktorý na jar 1848, keď prevzal ministerstvo financií v prvom zodpovednom uhorskom ministerstve financií vymenovanom podľa zákona III., dostal neslýchane ťažkú úlohu.“¹⁹

Najdôležitejšou úlohou novej uhorskej vlády bolo zabezpečenie hospodárskych základov krajiny, ktorá sa pri zrode ihneď ocitla vo vojnovom stave. Vláda vytýčila dve úlohy: prijať rozpočet a emitovať vlastné platidlo. Vojnová situácia si vyžadovala rýchlu prípravu a prijatie rozpočtu na roky 1848 a 1849. Hoci panovník marcové zákony podpísal, nemal záujem, aby nadobudli účinnosť, lebo týmto krokom by de facto uznal nezávislosť Uhorska vrátane jeho hospodárskeho osamostatnenia, čo si rozhodne neželal. V tejto situácii sa zvýšil význam vytvorenia nezávislého finančného systému, ktorý sa stal naliehavým aj z hľadiska obrany štátu. Uhorsko nemalo menu ani finančnú správu, ktorú by znovuvytvorená vláda mohla využívať. Štátne financie Uhorska naďalej kontrolovala viedenská Dvorská komora a v rámci nej Uhorská finančná komora.

Na jar 1848 vláda Lajosa Batthyányho zápasila s nedostatkom peňazí a nevybudovanou finančnou správou. Dňa 18. júla 1848 predložil Kossuth parlamentu podrobnú správu s názvom *O financiách krajiny a rozpočtovom pláne na druhý polrok 1848 a na rok 1849*. Návrh obsahoval rozpočet na obdobie od 11. apríla do 30. júna 1848, samostatný rozpočet na druhú polovicu roka 1848 a veľkorysejší rozpočet na rok 1849. Návrhy boli predložené vo forme súvahy spolu s výškou deficitu a spôsobom jeho financovania. Okrem toho boli rozpočtové prostriedky predložené podľa jednotlivých ministerstiev so samostatnými výpočtami hlavných položiek a podrobným odôvodnením. Na pokrytie verejných potrieb krajiny v aktuálnom polroku sa tiež rozhodlo o získaní úveru do výšky 16 000 000 forintov a taktiež a vyrubení priamych a nepriamych daní.

Ďalším základným kameňom finančnej autonómie bola okrem vytvorenia a prijatia rozpočtu aj emisia bankoviek. Na tento účel začal Kossuth rokovať s *Peštianskou maďarskou obchodnou bankou*. Najprv sa pokúsil získať krytie emisie z drahých kovov, ktoré by zaobstarali prostredníctvom pôžičky. Dňa 23. mája 1848 Kossuth vyzval národ, aby upísal úročené štátne pokladničné poukážky v nominálnych hodnotách 50 a 100 forintov s platnosťou 3, 6, 9 a 12 mesiacov pri úrokov sadzbe 5 %. Po uvedení do obehu sa poukážky neskôr používali ako bankovky. Výsledky, ktoré sa očakávali, sa nedosiahli, pri emisii sa vybrala len tretina plánovanej sumy.

Podľa zmluvy malo ministerstvo financií ako zábezpeku uložiť 5 miliónov forintov v zlate a striebre a banka za to plánovala vydať bankovky v hodnote 12,5 milióna forintov. Ministerstvo financií bolo schopné zabezpečiť len časť

¹⁸ Library Hungaricana. Dostupné na internete: <https://library.hungaricana.hu/hu/collection/allami_koltsegvetes/>.

¹⁹ KÖVÉR, György. A magyar állampénzügyek történetéből. In Pénzügyi Szemle, 1992, roč. 11, č. 10-11, s. 749-760.

krytia, približne ekvivalent 1,8 milióna forintov, a preto boli bankovky emitované v pomere k tejto sume. Zmluva bola významná, lebo sa ňou Peštianska maďarská obchodná banka transformovala na centrálnu banku. Mena sa volala *forint*. Názov mal korene v stredoveku, súdobí používatelia ich volali *košútovky*. Vlastná mena bola významným znakom štátnosti. Centrálna banka dala do obehu forint dňa 13. augusta 1848.²⁰

Rozpočtová politika Uhorska po vytvorení dualizmu

Po porážke revolúcie boli na základe dekrétu cisára Františka Jozefa opäť zavedené Batthyányho daňové zákony, čo znamenalo, že dane museli platiť aj zemepáni. Cisár zriadil *daňový úrad*, inštitucionalizovaný rámec na výber štátnych príjmov.²¹

Po roku 1849 sa hlavnou úlohou cisárskej finančnej správy stalo znižovanie verejného dlhu, ktorý sa v dôsledku vojnových výdavkov výrazne zvýšil. Na krytie deficitu sa vo veľkej miere využívali úročené štátne dlhopisy. Základným článkom opatrení bolo zjednotenie daňového systému v celej ríši, ktoré sprevádzalo neustále zvyšovanie príjmov a prísny výber daní. Boli zavedené priame dane, ako napríklad daň z pozemkov, domová daň a daň z príjmu, ktorý bol akýmsi doplnkom k dani z príjmu. Daňové priznania boli založené na odhadoch príjmov. Okrem priamych daní existovali aj spotrebné dane zo soli, cukru a liehu, súčasťou daňového systému boli aj odvody, pričom významným zdrojom štátnych príjmov bola i daň z tabaku.

František Jozef prostredníctvom patentov a dekrétov zaviedol v Uhorsku absolutistickú politiku. Určil príjmy podľa rakúskeho vzoru, aby zabezpečil plnenie cieľov štátneho rozpočtu. Košutovky boli stiahnuté z obehu. Pôsobnosť rakúskej daňovej správy sa rozšírila na Uhorské kráľovstvo, t. j. v celej ríši sa zaviedol jednotný systém daňovej správy. Napriek všeobecne praktizovanému obchádzaniu platenia daní príjmy z priamych a nepriamych daní dynamicky rástli.

	1850	1857	1864
Priame dane	11 076 768	17 427 654	28 305 000
Nepriame dane	12 273 865	37 473 302	47 164 000
Spolu	23 350 633	54 900 956	75 469 000

*Tab. 1. Daňové príjmy v Uhorsku v rokoch 1850 – 1864 v guldenoch s rakúskou hodnotou.²²
(Zdroj: ILONKA, Mária. Modern adózás a 19. század második felében – A magyar adózás története 1849-től 1880-ig. Budapest, 2013, s. 20-22).*

Kým predrevolučné daňové zaťaženie sa do roku 1850 zvýšilo sotva o osminu, do roku 1857 vzrástlo takmer dva a trištvrtkrát a do roku 1864 viac ako tri a pol-

²⁰ LENTNER, Csaba. A magyar állampénzügyek fejlődéstörténete a dualizmus korától napjainkig. Budapest, 2019, s. 29-30.

²¹ HALÁSZ, Imre. Az első modern adórendszer bevezetése Magyarországon 1850-ben – néhány helyi példával. In *Köztes Európa*, 2016, roč. 8, č. 1-2, s. 207-216.

²² Maď. osztrák értékű forint.

krát. Spotreba bola zdanená viac ako príjem. V dôsledku nižšieho hospodárskeho rozvoja a dopytu priemerná spotreba na obyvateľa v Uhorsku zostala pod celoštátnym priemerom. Napriek tomuto faktoru v porovnaní s celoríšskym priemerom bolo priemerné daňové zaťaženie priamych daní v Uhorsku na začiatku 60. rokov 19. storočia vyššie o viac ako 4 % a v Chorvátsku o viac ako 8 %.²³

Po udalostiach rokov 1848 – 1849 sa úpravou zrušenia poddanstva, rozšírením daňovej správy na Uhorsko, spojením volebného práva s daňovým cenom a čiastočným a následne úplným zrušením colných taríf medzi Uhorskom a rakúskymi krajinami vytvoril v celej ríši jednotný hospodársky priestor. Trhovo orientované ekonomické podmienky zaručovala tzv. oktrojovaná Olomoucká ústava zo 4. marca 1849. V tomto období sa najviac rozvíjala ťažba a spracovanie priemyselných surovín, spracovanie poľnohospodárskych produktov, cukru, liehu i mlynských výrobkov. Napriek tomu bol rozvoj priemyselnej výroby oveľa menej dynamický ako rozvoj poľnohospodárstva. Hospodárstvo sa vyznačovalo postupným rastom a transformáciou, čiastočným rozšírením základne priemyselnej revolúcie. Priemyselná výroba v Uhorsku sotva prekročovala úroveň domácej výroby, predstavovala asi pätinu až šestinú celoríšskej výroby.

Predstavitelia šľachty považovali dlho za príčinu hospodárskej zaostalosti nedostatok pracovných síl, najmä nízku efektivitu poddanskej práce.²⁴ V období pred revolúciou Széchenyi vo svojom diele *Hitel* konštatoval, že „... naše obyvateľstvo nie je ani také malé, ako je nedostatočný náš systém...“;²⁵ t. j. hlavným problémom uhorského hospodárstva nebol nedostatok kvalitnej pracovnej sily, ale ekonomická štruktúra. Niet pochýb o tom, že efektivita práce poddaných zaostávala za očakávaniami, ale po zrušení poddanstva vznikla zásadne nová situácia, ktorá bola pre zemianstvo závažnejšia. Náradia používané poddanými boli z výrobného systému odstránené, takže vznikol dvojitý deficit výrobných faktorov – nedostatok finančného a fyzického kapitálu, čo vyvolalo obrovskú potrebu investícií. Na úplnú modernizáciu a výmenu výrobných faktorov by bolo potrebné zabezpečiť kapitál vo výške 160 – 180 miliónov forintov, ale namiesto toho bol pozemkový fond vo vlastníctve šľachty zaťažený dlhom vo výške 200 až 300 miliónov forintov. Nedostatok „technických“ inputov, ktorý vznikol zrušením poddanstva, a dvojitý deficit výrobných faktorov umocnili nedostatok kapitálu.²⁶

Zo strany cisárskeho dvora možno faktory smerujúce k zmiereniu vysvetliť najmä z vojensko-politického hľadiska. Aj revolúciu v Uhorsku v rokoch 1848 – 1849 sa podarilo potlačiť len pomocou ruského cára a rakúsko-prusko-talianska vojna, ktorá vypukla v lete 1866, znovu vyvolala hrozbu obnovenia uhorskej vojny za nezávislosť. Porážka pri Hradci Králové jasne ukázala slabiny Rakúska, čo viedlo k urýchlenému hľadaniu vnútorného spojenca a k snahe zmierniť politické spory v rámci ríše. Ferenc Deák, popredný predstaviteľ umierneného krídla uhorskej odbojnej šľachty, vo svojom *velkonočnom článku* z roku 1865 vyjadril

²³ ILONKA, Mária. Modern adózás a 19. század második felében – A magyar adózás története 1849-től 1880-ig. Budapest, 2013, s. 25.

²⁴ MÁTYÁS, Széchenyi fejtegetései.

²⁵ SZÉCHENYI, István. *Hitel*. Gróf Széchenyi István munkái. Zväzok I. Budapest, 1904, s. 88.

²⁶ LENTNER, A magyar állampénzügyek fejlődéstörténete, s. 33-34.

ochotu zmieriť sa, dokonca pripustil, že vojenské záležitosti, zahraničné veci a financie nemôžu byť samostatnými uhorskými právomocami, ale mali by byť súčasťou spoločnej ríše. „Jedným z cieľov je teda pevná existencia ríše, ktorú nechceme podriaďiť žiadnym iným hľadiskám. Druhým cieľom je zachovanie ústavnej existencie Uhorska, jeho práv a zákonov, ktoré sú slávnostne zaručené v *pragmatica sanctio* a z ktorých by nebolo ani spravodlivé, ani vhodné vziať viac, ako je nevyhnutné na zabezpečenie pevnej existencie ríše.“²⁷ V dôsledku toho sa na cisárskom dvore čoraz častejšie hovorilo o vytvorení dualistického štátu.

Z pohľadu uhorskej strany „*tvorcovia vyrovnania považovali za najdôležitejšiu úlohu nasledujúcich desaťročí dobehnúť nedostatky minulých storočí vo všetkých oblastiach a vyrovnáť sa popredným európskym krajinám alebo aspoň západným územiám monarchie.*“²⁸ Vytvorením dualistického štátu sa pokúsili dosiahnuť tento cieľ. Článok 1 zákona XIV z roku 1867 stanovil, že náklady na spoločné štátne záležitosti oboch štátov sa majú hradiť vo výške 30 % z príjmov Uhorska a 70 % z príjmov rakúskych provincií. Nezávisle od proporcií sa očakávalo, že „*obnova ríše by mala závisieť od vytvorenia bezdeficitného rozpočtu, ktorého položky umožnia zlepšenie materiálneho a duševného stavu obyvateľstva.*“²⁹ Tento pomer zostal v platnosti 10 rokov, a to od 1. januára 1868 do 31. decembra 1877. Základnými prvkami bolo spoločné splácanie verejného dlhu, zriadenie spoločnej banky, spoločná mena a obnovenie spoločného colného územia.³⁰

Realizáciu rakúsko-uhorského vyrovnania významne urýchlila neistota, ktorá tkvela v tom, že „*že na začiatku roku 1867 bola štátna pokladňa prázdna [...]. Dane sa počas prvých týždňov roka takmer prestali vyberať, pretože ľudia neboli zvyknutí na platby. Nakoniec sa všetko skončilo dobre: príjmy v rokoch 1867 a 1867 prekročili očakávania a prvý riadny rozpočet skončil s dobrým výsledkom.*“³¹

Zákon č. XVI z 1867 upravoval vytvorenie colnej a obchodnej únie, t. j. Rakúsko-Uhorsko bolo v colnej únii. Colné a daňové otázky Uhorsko nemohlo upravovať samo. Colné príjmy sa v plnej miere použili na spoločné výdavky. Colná únia zároveň regulovala aj výšku najdôležitejších nepriamych daní. Opätovnú reguláciu ciel a nepriamych daní na soľ, tabak, cukor, pivo a liehoviny bolo možné dosiahnuť len v spolupráci s rakúskou vládou. Rakúsko-Uhorsko bolo viac než len colnou úniou, išlo o skutočný spoločný trh s úplnou menovou integráciou a čiastočnou fiškálnou úniou.³² Takmer 50-miliónový trh monarchie bol vynikajúcou príležitosťou pre uhorský poľnohospodársky vývoz.

²⁷ DEÁK, Ferenc. Húsvéti cikk. In Pesti Napló, 16. apríla 1865.

²⁸ KATUS, László. Az állami ipartámogatási politikai háttere a dualizmus korában. Pécs, 2009, s. 151.

²⁹ WENINGER, Vincze. A közös ügyek kérdése közgazdasági szempontból. Pest, 1867, s. 12.

³⁰ FÁBIÁN, Gergely – VIRÁG, Barnabás (eds.). Bank is history: innovations and crises. Budapest, 2018 s. 421.

³¹ ILONKA, Modern adózás, s. 44-45.

³² PAULINYI, Ákos. Die sogenannte gemeinsame Wirtschaftspolitik Österreich-Ungarns. In Wandruszka, Adam – Urbanitsch, Peter (Hrsg.) Die Habsburgermonarchie 1848 – 1918, Band I: Die Wirtschaftliche Entwicklung. Vienna, 1975, s. 585.

Po vyrovnaní Uhorsko s nepatrnými úpravami prevzalo daňový systém z obdobia absolutizmu.³³ Zmena nepriamych daní bola minimálna, dôraz sa kládol na reformy priamych daní, najmä keď bolo potrebné prijať opatrenia na konsolidáciu štátnych financií.

V rámci dualistického štátu často podnikli kroky smerujúce k nárastu úspor, zvyšovaniu daňových príjmov, zefektívneniu finančnej správy a výberu daní, taktiež k pokusom o skonsolidovanie štátneho dlhu. Napriek týmto snahám bol rozpočtový deficit častý a vznikal z investičnej činnosti štátu. „Po obnovení ústavy sa krajina nachádzala v takom stave, že v každom smere, v každom odvetví štátneho života existovala obrovská potreba zabezpečiť dostatok investícií.“³⁴ Na krytie výdavkov, ktoré neboli pokryté daňovými príjmami (t. j. deficitu), štát umiestnil štátne dlhopisy na medzinárodných kapitálových trhoch. „Po vyrovnaní si štát požičal len na zákonom stanovené investície: v rokoch 1867 – 1868 85 miliónov forintov, napríklad v roku 1871 30 miliónov na výstavbu železníc, v roku 1872 24 miliónov pre potreby hlavného mesta, ďalej pôžička vo výške 54 miliónov v roku 1872 bola z veľkej časti použitá na pokračovanie už začatých investícií.“³⁵ V rokoch 1868 až 1890 sa verejné výdavky v Rakúsku zvýšili o 72 % a v Uhorsku o 142 %. Za rýchlym rastom Uhorska treba hľadať už autonómny rozvoj hospodárstva. „V rokoch 1867 až 1913 sa priemyselná výroba v Uhorsku zvyšovala v priemere o 4,5 % ročne a podiel priemyslu na HDP vzrástol z 15 % na 24 %.“³⁶

Hodnotenie Rakúsko-Uhorska z ekonomického hľadiska

Všeobecné hodnotenie rakúsko-uhorskej monarchie je rôznorodé. Už neexistujúci štátny útvar je spravidla považovaný za neživotaschopný, nové štáty vytvorené na ich troskách svojich predchodcov neraz zatracujú. Pozitívne vnímanie je možno sledovať u právnych nasledovníkov, ktorí sa stotožňujú s predchádzajúcim štátnym útvarom. Slovenská historiografia najčastejšie vyzdvihuje národnostný útlak v Uhorsku³⁷ a ďalšou často analyzovanou problematikou je priebeh rozpadu, t. j. Trianonská mierová zmluva.³⁸ Vedecké práce spravidla analyzujú

³³ SZITA, János. Az adóigazgatás szervei a dualizmus első felében. In ÁDÁM, Antal – BENEDEK, Ferenc – SZITA, János (eds.). Jogtörténeti tanulmányok – Emlékkönyv Csizmadia Andor hetvenedik születésnapjára. In Studia Juridica Auctoritatis Pécs Publicata, 1980, s. 385-395.

³⁴ Az állandó pénzügyi bizottság általános jelentése az 1873-ik évi államköltségvetés tárgyában. Az 1872. évi szeptember hó 1-jére hirdetett országgyűlés képviselőházának irományai. II. Buda, 1873, s. 275.

³⁵ KATUS, László. Magyarország államháztartása. In DÉVÉNYI, Anna – VIRÁG, Rab (eds.). Receptek a válságra – Pénz és a gazdaság a 20. század első felében. Pécs, 2007, s. 82.

³⁶ KATUS, Magyarország államháztartása, s. 90.

³⁷ TKADLEČKOVÁ-VANTUCHOVÁ Jarmila. Česi a Slováci v národnooslobodzovacom boji do rakúsko-uhorského vyrovnania. Bratislava, 1970; TAJTÁK, Ladislav. Slovenská historiografia obdobia zvýšeného národnostného útlaku. In Historický časopis, 1976, roč. 24, č. 1-2, s. 153-187.

³⁸ HRONSKÝ, Marian. Boj o Slovensko a Trianon 1918 – 1920. Bratislava, 1998; MICHELA, Miroslav – VÖRÖS, László. Rozpad Uhorska a trianonská mierová zmluva. K politikám pamäti na Slovensku a v Maďarsku. Bratislava, 2013; HOLEC, Roman. Trianon: triumf alebo katastrofa. Bratislava, 2022.

len územie, na ktorom sa rozprestiera súčasné Slovensko.³⁹ Diela slovenských historikov, zaoberajúce sa Rakúsko-Uhorskom, sa ekonomickým otázkam venujú skôr okrajovo a poukazujú najmä na ťažký život pospolitého ľudu. Negatívne hodnotenie platí aj v prípade hodnotenia ekonomického života krajiny: „Výraznú pečať všetkým základným vývinovým tendenciám vtláčala existencia silných feudálnych prežitkov. Zachovaný systém feudálnych veľkostatkov zohrával stále dominantnú úlohu v agrárnom vývine a nedôsledný spôsob zrušenia poddanstva mu umožňoval využívať rôzne metódy vykorisťovania...“⁴⁰ Ako pozitívum sa spomínajú železnice.⁴¹

Maďarská historiografia má odlišný názor. Nepopierajú nedostatky rakúsko-uhorského súštátia, okrem iných napríklad národnostný útlak, avšak ekonomický prínos hodnotia kladne: „Polstoročie po vyrovnaní je jedným z úspešných etáp uhorského (maďarského) hospodárstva.“⁴² Tento pohľad nie je ojedinelý. „V desaťročiach od polovice 20. storočia do prvej svetovej vojny prešlo maďarské poľnohospodárstvo radikálnou premenou. Podľa európskych štandardov bola vytvorená dobre rozvinutá infraštruktúra, moderná železničná sieť, cestný systém, rozsiahla výstavba, prebiehali verejné práce, dosiahol sa pokrok v upevňovaní a rozvoji moderného bankového a poisťovacieho systému.“⁴³

Hodnotiť komplexne Rakúsko-Uhorsko, resp. jeho dobu, sa pokúsil Paul Bairoch.⁴⁴ Vychádzal z rastu hrubého národného produktu (HNP). Počas druhej polovice 19. storočia bol hospodársky rast Rakúsko-Uhorska nižší ako celoeurópsky priemer, výnimkou bolo len predposledné desaťročie 19. storočia, z čoho vyplýva, že v prípade HNP na jedného obyvateľa sa nožnice postupne otvárali.

Rok	HNP		Tempo rastu HNP (%)		HNP na 1 obyvateľa		Tempo rastu HNP na 1 obyvateľa (%)	
	Monarchia	Európa	Monarchia	Európa	Monarchia	Európa	Monarchia	Európa
1850	9 190	77 937	1,2	1,5	283	283	0,6	0,8
1870	11 380	114 966	1,1	2	305	359	0,39	1,2
1890	15 380	146 723	1,5	1,2	361	388	0,8	0,4
1910	23 970	231 550	2,2	2,3	469	499	1,3	1,3

Tab. 2. Porovnanie rastu hrubého národného produktu Rakúsko-Uhorska s inými krajinami Európy. (Zdroj: Bairoch, 1976).

³⁹ HORVÁTH, Štefan. Peňažníctvo na Slovensku do roku 1918. Bratislava, 1975; MÉŠÁROŠ, Július. Roľnícka otázka na Slovensku v období porevolučného absolutizmu (1849 – 1867). In Historický časopis, 1962, roč. 10, č. 4, s. 504-528; Dejiny Slovenska I – IV. Bratislava.

⁴⁰ CAMBEL, Samuel (ed.) Dejiny Slovenska III. Bratislava, 1992, s. 375

⁴¹ CAMBEL, Samuel (ed.) Dejiny Slovenska IV. Bratislava, 1986, s. 155.

⁴² ROMSICS Ignác. Magyarország története a XX. században. Budapest, 2005, s. 25.

⁴³ BEREND. T. Iván – SZUHAY Miklós. A Tökés gazdaság története Magyarországon 1844 – 1944. Budapest, 1973, s. 117.

⁴⁴ BAIROCH, Paul. Europe's Gross National Product: 1800 – 1975. In Journal of European Economic History, 1976, roč. 5, č. 2, s. 240-273.

Analýza Paula Kennedyho⁴⁵ je v súlade s výpočtami Paula Bairocha. V roku 1830 hrubý národný produkt habsburskej ríše prevýšil HNP Ruska a nemeckých štátov, väčšie HNP mala len Británia, Taliansko a Francúzsko. V roku 1890 Rakúsko-Uhorsko už výrazne prekonal Taliansko, ale Nemecko, Británia a Francúzsko náskok zvýšili.

Z predchádzajúcej analýzy vyplýva, že úsilie pokrokových predstaviteľov uhorskej inteligencie dosiahnuť hospodársku nezávislosť alebo samostatnosť od habsburskej ríše bolo správne. Národnoemancipačný proces národov Uhorska sprevádzalo úsilie ekonomickej obrody krajiny, v prvom rade prekonať feudálne prežitky a založiť základy liberálneho trhového hospodárstva so silnou štátnou podporou.

Zoznam použitých prameňov a literatúry:

Dobová tlač:

- Az állandó pénzügyi bizottság általános jelentése az 1873-ik évi államköltségvetés tárgyában. Az 1872. évi szeptember hó 1-jére hirdetett országgyűlés képviselőházának irományai. II. Buda 1873.
- DEÁK, Ferenc. Húsvéti cikk. In Pesti Napló, 16. apríla 1865.
- KOSSUTH, Lajos. Vámszövetségi kilátások. Pesti Hírlap, 1842. In KORODA, Miklós. Kosuth breviáriuma. Budapest.
- SZÉCHENYI, István. Hitel. Gróf Széchenyi István munkái. Zväzok I. Budapest, 1904.
- WENINGER, Vincze. A közös ügyek kérdése közgazdasági szempontból. Pest, 1867.

Monografie a zborníky ako celok:

- BEREND, T. Iván – SZUHAY, Miklós. A Tökés gazdaság története Magyarországon 1844 – 1944. Budapest, 1973.
- CAMBEL, Samuel (ed.). Dejiny Slovenska II. Bratislava, 1987.
- CAMBEL, Samuel (ed.). Dejiny Slovenska III. Bratislava, 1992.
- CAMBEL, Samuel (ed.). Dejiny Slovenska IV. Bratislava, 1986.
- FÁBIÁN, Gergely – VIRÁG, Barnabás (eds.). Bank is history: innovations and crises. Budapest, 2018.
- GERGELY, András. Széchenyi István (1791 – 1860). Pozsony, 2006.
- HOLEC, Roman. Štát s dvoma tvárami. Bratislava, 2014.
- HOLEC, Roman. Trianon: triumf alebo katastrofa. Bratislava, 2022.
- HONVÁRI, János (ed.). Magyarország gazdaságtörténete. Budapest, 2003.
- HORVÁTH, Štefan. Peňažníctvo na Slovensku do roku 1918. Bratislava, 1975.
- HRONSKÝ, Marian. Boj o Slovensko a Trianon 1918 – 1920. Bratislava, 1998.
- ILONKA, Mária. Modern adózás a 19. század második felében – A magyar adózás története 1849-től 1880-ig. Budapest, 2013.
- KATUS, László. Az állami ipartámogatási politikai háttere a dualizmus korában. Pécs, 2009.
- KENNEDY, Paul. Vzestup a pád velmocí. Praha, 1996.
- KOHÚTOVÁ, Mária – VOZÁR, Jozef (eds.). Hospodárske dejiny Slovenska 1526 – 1848. Bratislava, 2006.
- LENTNER, Csaba. A magyar állampénzügyek fejlődéstörténete a dualizmus korától napjainkig. Budapest, 2019.

⁴⁵ KENNEDY, Paul. Vzestup a pád velmocí. Praha, 1996, s. 216.

- LISÝ, Ján et al. Dejiny ekonomických teórií. Bratislava, 2003.
LISÝ, Ján et al. Dejiny ekonomických teórií. Bratislava, 2018.
MICHELA, Miroslav – VÖRÖS, László. Rozpad Uhorska a trianonská mierová zmluva. K politikám pamäti na Slovensku a v Maďarsku. Bratislava, 2013.
ROMSICS, Ignác. Magyarország története a XX. században. Budapest, 2005.
SZÉCHENYI, István. Hitel – Világ – Stádium. Budapest, 2013.
TKADLEČKOVÁ-VANTUCHOVÁ, Jarmila. Česi a Slováci v národnooslobodzovacom boji do rakúsko-uhorského vyrovnania. Bratislava, 1970.

Štúdie a články v časopisoch a zborníkoch, kapitoly v kolektívnych monografiách:

- BAIROCH, Paul. Europe's Gross National Product: 1800 – 1975. In *Journal of European Economic History*, 1976, roč. 5, č. 2, s. 240-273.
HALÁSZ, Imre. Az első modern adórendszer bevezetése Magyarországon 1850-ben – néhány helyi példával. In *Köztes Európa*, 2016, roč. 8, č. 1-2, s. 207-216.
KATUS, László. Magyarország államháztartása a dualizmus korában. In DÉVÉNYI, Anna – VIRÁG, Rab (eds.). *Receptek a válságra – Pénz és a gazdaság a 20. század első felében*. Pécs, 2007, s. 81-95.
KÖVÉR, György. A magyar állampénzügyek történetéből. In *Pénzügyi Szemle*, 1992, roč. 11, č. 10-11, s. 749-760.
MÁTYÁS, Antal. Széchenyi fejtegetései Magyarország gazdasági felemelkedésének feltételeiről és akadályairól. In *Közgazdasági Szemle*, 1991, roč. 38, č. 9, s. 825-837.
MÉSÁROŠ, Július. Roľnícka otázka na Slovensku v období porevolučného absolutizmu (1849 – 1867). In *Historický časopis*, 1962, roč. 10, č. 4, s. 504-528.
PAULINYI, Ákos. Die sogenannte gemeinsame Wirtschaftspolitik Österreich-Ungarns. In WANDRUSZKA, Adam – URBANITSCH, Peter (Hrsg.) *Die Habsburgermonarchie 1848 – 1918, Band I: Die Wirtschaftliche Entwicklung*. Vienna, 1975, s. 567-604.
SZITA, János. Az adóigazgatás szervei a dualizmus első felében. In ÁDÁM, Antal – BENEDEK, Ferenc – SZITA, János (eds.) *Jogtörténeti tanulmányok – Emlékkönyv Csizmadia Andor hetvenedik születésnapjára*. In *Studia Juridica Auctoritatis Pécs Publicata*, 1980, s. 385-395.
TAJTÁK, Ladislav. Slovenská historiografia obdobia zvýšeného národnostného útlaku. In *Historický časopis*, 1976, roč. 24, č. 1-2, s. 153-187.

Internetové zdroje:

- 1848: VIII. tc. a közös teherviselésről. Zdroj: <https://net.jogtar.hu/index.php?a=3&param=5276>.
Library Hungaricana. https://library.hungaricana.hu/hu/collection/allami_koltsegvetes/.

Odkaz na iný zdroj:

Magyar Nagylexikon, zv. 18, Budapest, 2014.

Počet slov: 5639

Počet znakov (vrátane medzier): 41 301